

Dr hab. Mirosława Laszuk
Katedra Zarządzania, Ekonomii i Finansów
Wydział Inżynierii Zarządzania
Politechnika Białostocka

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kazimierza Walkowskiego
pt. „Prawo celne w latach 1918-1939, aspekt historyczno-prawny w ujęciu
dogmatyki prawa”**

I. Podstawa opracowania recenzji

Niniejsza recenzja została przygotowana na podstawie art. 190 ust. 2 w zw. z art. 187 ust. 1 i 2 Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.). Zgodnie z tymi przepisami rozprawa doktorska „prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej”, a jej przedmiotem powinno być „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego” (art. 187 ust. 2). Podane kryteria stanowią podstawę oceny przedłożonej rozprawy doktorskiej mgr Kazimierza Walkowskiego pt. „Polskie prawo celne w latach 1918-1939, aspekt historyczno-prawny w ujęciu dogmatyki prawa”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Wiesława Czyżowicza oraz promotora pomocniczego dr Adama Drozdka.

II. Temat rozprawy

Wybór problematyki badawczej należy ocenić pozytywnie. Zasluguje na podkreślenie ze względu na lepsze zrozumienie istoty prawa celnego jako szczególnego rodzaju obszaru badań. Autor szczegółowo analizuje kształtowanie się prawa celnego w okresie międzywojennym (1918 – 1939) (rozdział III) ukazując jednocześnie jego uwarunkowania (rozdział II). Tytuł recenzowanej rozprawy znajduje odzwierciedlenie w jej treści, strukturze, założeniach badawczych, doborze materiału źródłowego.

III. Metodyczna ocena pracy

Przedmiotem badań w recenzowanej rozprawie jest kształtowanie się prawa celnego w okresie międzywojennym. Autor określił zadania rozprawy, cele, pytania problemowe oraz hipotezę. Z punktu widzenia metodycznego zadania rozprawy są nieistotne. Ważne są cel (lub cele) rozprawy, problem

badawczy oraz hipoteza. Zadania badawcze, jeżeli już są - to konstruowane są w odniesieniu do celów i korespondują z celami. Jednak ten zabieg metodyczny nie jest wymagany i rzadko stosowany.

Odnośnie do pytań badawczych należy wskazać, że są rozbudowane i mogą budzić wątpliwości czy wszystkie odnoszą się do rozważań w zakresie prawa celnego, które jest przedmiotem badań prowadzonych w niniejszej rozprawie.

Hipoteza została postawiona poprawnie jednak dyskusyjna może być ostatnia cecha dotycząca kształcenia.

IV. Merytoryczna ocena rozprawy

Na wstępie należy zaznaczyć, że praca ta jest jedną z pierwszych, która w takim ujęciu – dogmatyki prawa – analizuje kształtowanie się polskiego prawa celnego w okresie międzywojennym.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym *Zagadnienia metodologiczne i epistemologiczne* Autor przedstawił aspekty metodyczne rozprawy oraz elementy teorii prawa. Wskazać należy, że część pierwsza cele pracy, pytania badawcze oraz hipoteza mogłyby zostać zawarte we wstępie. Rozdział z zakresu teorii prawa jest jak najbardziej słuszny uwzględniając temat pracy oraz postawione przez Autora cele i hipotezę. Jednak powinien on stanowić odrębną część. Przeprowadzona analiza dotycząca norm prawa celnego oraz pojęć z tego obszaru jest dokładna.

Wątpliwości budzi użycie przez Autora słowa „normatyw”, który w nauce prawa moim zdaniem nie występuje. Wprowadzając takie pojęcie do rozprawy należałoby wskazać źródła tego pojęcia, a więc teoretyków prawa, którzy takim terminem się posługują. Powszechnie stosowany jest termin „normatywny”. Słownik Języka Polskiego pojęcie „normatyw” wyjaśnia jako wskaźnik norm, według których ma być wykonana jakaś praca. Autor z kolei wyjaśnia, że *normatyw prawa i powstępowania celnego jest to proces konkretyzacji takiej normy gałęziowej w ramach stosunku prawnego...* (s. 9-10 rozprawy). W dalszej analizie stwierdza, że *normatyw jest to metoda badań - normatyw jako metoda badań oddziałuje na teorię badań w zakresie dogmatyki i powinien zostać zdefiniowany.....* (s.28). Z kolei w podsumowaniu całości stwierdza, że *normatyw jest narzędziem poznawczym* (s. 208). Uwzględniając, że jest to praca naukowa kwalifikacyjna – należy stosować termin narzędzie badawcze. Jednak narzędzie badawcze to jest wszystko co może służyć do realizacji technik badawczych. Może to być więc kwestionariusz ankiety, wywiady, tekst, arkusz obserwacji. Brak jest szerszych rozważań Autora w powyższym zakresie co nie pozwala ustalić czy jego rozważania są słuszne. Należy również postawić pytanie jak autor rozumie stosowane w pracy pojęcie metanormy w odniesieniu do analizowanych treści.

W dalszej części rozdziału Autor analizuje podstawowe pojęcia prawa celnego. Pomimo, że praca dotyczy okresu 1918-1939, w powyższej analizie znalazły się odniesienia do czasów obecnych. Należałoby się zastanowić, w przypadku, gdy byłaby wydawana monografia czy Autor nie powinien skupić się tylko na analizowanym okresie. Przywoływanie obecnych pojęć i rozwiązań w prawie celnym może

zakłócić tok myślowy prowadzony przez Autora (s. 53 rozprawy), co też może wpłynąć na odbiór czytelnika. Obecnie obowiązujące prawo celne jest zasadniczo odmienne od prawa celnego obowiązującego w analizowanych latach. Ewaluacja prawa i postępowania celnego jest tak znacząca, że w żaden sposób nie można odnieść obecnie współczesnych instytucji prawa celnego do okresu międzywojennego.

Rozdział drugi obejmuje zagadnienia dotyczące funkcjonowania służby celnej, czy też szerzej służb, które zajmowały się ochroną granic, po 1918 roku, w tym również i na obszarze Wolnego Miasta Gdańsk. Rozważania skupiły się przede wszystkim na organizacji urzędów i organów celnych. Dokonując analizy struktury organów celnych Autor słusznie wyodrębnił dwa okresy: pierwszy - okres kształtowania się organów celnych oraz drugi od roku 1924, kiedy to weszła w życie ustawa w przedmiocie uregulowania stosunków celnych (okres, w którym ostatecznie uporządkowano strukturę, zadania i kompetencje organów celnych). Pozwoliło to na bardziej czytelną analizę.

Jednak brak jest wyraźnego wskazania, że administracja celna w okresie międzywojennym była trójstopniowa (minister skarbu, dyrekcje cel, izby skarbowe). Autor niewiele miejsca poświęcił na omówienie zadań organów celnych - na przykład w zakresie postępowania celnego oraz na wykazanie dewolutywności postępowania celnego. W tezie autor wskazuje, że jedną z cech prawa celnego jako gałęzi prawa jest *„istnienie wyodrębnionego dla spraw celnych dwuinstancyjnego – w ramach względnej dewolutywności – pionu administracji państwowej, co po pozwalało na wszczęcie i prowadzenie postępowania zażaleniowego w przedmiocie regulacji (konkretnych rozstrzygnięć)”*. Rzeczywiście jest to bardzo słuszna uwaga jednak zabrakło w rozprawie głębszej analizy, która w sposób bardziej wyraźny potwierdziłaby to jakże ważne założenie. Szkoda, tym bardziej że struktura organów została omówiona szczegółowo, jednak w kontekście założeń metodycznych nie jest to konkluzywne.

Podkreślić jednak należy, że Autor biegle porusza się w regulacjach prawnych z okresu 1918 – 1939 i obszernie korzysta ze wskazywanych przez siebie źródeł. Na uwagę zasługuje tu również staranne połączenie wydarzeń historycznych z zakresem wprowadzonych regulacji.

Kolejny **rozdział trzeci** zatytułowany *Prawo materialne i postępowanie celne w okresie międzywojnia* poświęcony został przede wszystkim postępowaniu celnemu. Chcąc odnieść się do rozważań Autora należy na wstępie odnieść się do pojęcia postępowanie celne. Pojęcie to należy rozumieć dwojako: po pierwsze w szerokim znaczeniu jako postępowanie z towarem od momentu złożenia zgłoszenia celnego do momentu zwolnienia towaru do procedury; po drugie – jako postępowanie *sensu stricto*, które wszczynane jest w przypadku wystąpienia nieprawidłowości i kończy się wydaniem decyzji, od której przysługuje stronie odwołanie do wyższej instancji.

Autor omówił regulacje dotyczące postępowania celnego dzieląc je na trzy okresy: 1919-1929, 1930-1933 oraz 1934-1939. Przeprowadzana analiza jest szczegółowa. Jednak można byłoby pokusić się o przeprowadzenie rozważań odnośnie do charakteru prawnego deklaracji celnej oraz dokumentu

wystawianego po zakończeniu rewizji - wyniku rewizji, który jest podstawą do obliczenia cła. O wadze tego dokumentu świadczy zapis, że *potwierdzenie odprawy powinno być dostarczone stronie, a otrzymanie potwierdzenia powinno być potwierdzone własnoręcznym podpisem*. Tym bardziej jest to istotne, że przepisy mówią o możliwości złożenia zażalenia w sprawie stosowania taryfy celnej, a powyższy dokument dotyczy przede wszystkim stosowania taryfy celnej.

Autor analizując postępowanie po złożeniu sprzeciwu od wyniku rewizji, które jest uregulowane w rozporządzeniu o postępowaniu celnym z 1930 roku, odniósł się tylko do postępowania celnego w urzędach celnych I klasy, brak wzmianki o sprzeciwach złożonych w urzędach celnych II klasy (urzędy, w których odprawiane są towary wymienione w załączniku I do rozporządzenia).

W rozprawie należałoby również w szerszym zakresie odnieść się do rozporządzenia Ministra Skarbu z dnia 9 października 1934 roku przepisy wykonawcze do prawa celnego (Dz. U. Dz.U.1934.90.820), które szczegółowo przedstawia tryb postępowania przy wnoszeniu i rozstrzyganiu zażaleń w sprawie stosowania taryfy celnej i przepisów celnych (część VIII). Treści takie znacznie wzbogaciłyby analizę postępowania celnego i pozwoliłyby być może na wyciągnięcie konstruktywnych wniosków.

Dużo miejsca Autor poświęcił taryfie celnej. Słusznie, uwzględniając fakt, że taryfę celną można uznać za fundament systemu celnego, jak również wyznacznik zasad i kierunków polityki celnej. Autor szczegółowo omówił wraz z wprowadzanymi zmianami pierwszą taryfę celną z 1919 roku, która weszła w życie 10 stycznia 1920 roku, drugą taryfę celną z 1924 roku oraz trzecią taryfę celną z 1932 roku. Taryfa celna jest bardzo istotnym elementem prawa celnego materialnego, a jej specyfika może wyróżniać prawo celne w kontekście związków z prawem administracyjnym, prawem skarbowym (w okresie międzywojennym).

Ostatni **rozdział czwarty** w dużej mierze dotyczy zagadnień budżetowych. Autor wskazuje, że ustawy budżetowe nie wyodrębniały pozycji z tytułu poboru cła. Jednak nie wyjaśnia, dlaczego taki stan miał miejsce w ówczesnej skarbowości. Jedną z gałęzi prawa w okresie międzywojennym było prawo skarbowe¹. W dalszej części Autor odnosi się do sytuacji politycznej przed wybuchem II wojny światowej i jej wpływu na system prawny, w tym na prawo celne. Podkreślił również ciągłość obowiązywania aktów prawnych w zakresie międzynarodowego obrotu towarowego z okresu międzywojennego po zakończeniu wojny.

V. Struktura rozprawy

Koncepcja pracy odpowiada przedmiotowi pracy i zasługuje na akceptację. Struktura pracy jest poprawna, rozbudowana i ujęta w sposób przedmiotowy, co umożliwiło Autorowi opracowanie

¹ H. Radziszewski, *Nauka skarbowości. Wykład skarbowości państwowej i gminnej*, Wydawnictwo M. Arcta, 1917 oraz A. Krzyżanowski, *Nauka Skarbowości*, Poznań 1923.

poruszanych zagadnień. Praca składa się z 218 stron tekstu zasadniczego oraz aneksu zawierającego przykłady międzywojennego orzecznictwa sądów polskich w sprawach celnych, danych finansowych dotyczących poboru cel oraz mapki. Praca składa się z czterech rozdziałów. Każdy z rozdziałów kończy się podsumowaniem, co należy uznać za rozwiązanie słuszne i potrzebne, ponieważ pozwoliło to na wyraźnie podkreślenie najważniejszych kwestii rozprawy. Pracę uzupełniają wstęp, zakończenie i bibliografia.

VI. Strona formalna rozprawy, baza źródłowa

Ogólna ocena warstwy językowej nie budzi zastrzeżeń, praca została wykonana starannie, choć Autor nie uniknął błędów o charakterze językowym i redakcyjno-technicznym, które jednak nie umniejszają wartości merytorycznej rozprawy doktorskiej. Technika robienia przypisów do źródeł jest zgodna ze standardami pisania prac naukowych.

Dobór i wykorzystanie źródeł nie budzą zastrzeżeń, zarówno literatura, jak i akty prawne, zostały wykorzystane prawidłowo. Tym samym, praca jest dobrze udokumentowana. Zaprezentowana literatura i akty prawne w całej pracy wskazują na głębokie rozeznanie Autora w opisywanej tematyce.

VII. Problemy do uwzględnienia w trakcie publicznej obrony pracy

- Proszę wyjaśnić pojęcie „normatyw” i jak Pan rozumie w kontekście prowadzonej analizy pojęcie matanorma.

VIII. Wnioski końcowe

Konkludując, stwierdzam, że przedstawiona do oceny rozprawa autorstwa Pana mgr Grzegorza Kazimierza Walkowskiego pt. „Prawo celne w latach 1918-1939, aspekt historyczno-prawny w ujęciu dogmatyki prawa” spełnia wymogi prawne przewidziane w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie i nauce (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 742, 1088, 1234), tzn. prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w zakresie dogmatyki prawa i prawa celnego oraz potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia badań, a także stanowi w podstawowym stopniu oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, przejawiające się przedstawieniem autorskiej koncepcji pracy oraz wniosków. Tematyka pracy mieści się obszarze nauk prawnych. Uwzględniając powyższe, **wnioskuję o dopuszczenie Pana mgr Grzegorza Kazimierza Walkowskiego do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.**

Łaszuk Mirosław